

กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม

วารสาร : การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

JOURNAL

ปลูกป่าเชิงรุก “ป่าครอบครัว” คุณเท่านั้นที่เปลี่ยนโลกได้

ภาพประกอบ : www.canva.com

ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในหลวงรัชกาลที่ 9 ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตัวของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ซึ่งนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับการทำการเกษตรแบบยั่งยืนเพื่อการใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย จึงช่วยให้ชุมชนมีวิธีการทำการเกษตรที่ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ จึงนำไปสู่แนวคิด "ปลูก 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง" ซึ่งจะสามารถช่วยให้เกิดการอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่ป่าของประเทศได้อย่างยั่งยืน จากการผลิตเสริมให้ชาวบ้านได้ตระหนักและเห็นคุณค่าจากการได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ที่ปลูก

ฟื้นฟูระบบนิเวศ

การสร้างป่าครอบครัวเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศให้ชุมชนสามารถกลับมาสู่การฟื้นตัวในระยะสั้น จึงมีความสำคัญอย่างมาก เมื่อไหร่ที่ชุมชนสามารถใช้เวลาอันสั้นในการฟื้นตัวย่อมมีโอกาสหรือความสามารถในการปรับตัวที่มีประสิทธิภาพ

คำว่า "ป่า" ไม่ใหญ่เกินไป

พอมิคำว่า "ครอบครัว" จะรู้สึกเล็กลงมาและเข้าถึงได้ หลักการคือ ปลูกสิ่งที่กิน-ที่อยากใช้-ที่ครอบครัวชอบ นั่นคือไม่ใช่แค่พืชกินอย่างเดียว แต่ปลูกไม้เศรษฐกิจในขนาดด้วย ปลูกแซมไปด้วยกัน เป็นการนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเลย และอิงกับหลักของการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

CLIMATE CHANGE

ภาพประกอบ : www.pinterest.com

ปัญหาโลกร้อน : ส่งผลให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากอุณหภูมิที่สูงขึ้นทำให้เกิดภัยพิบัติรุนแรง ทั้งน้ำท่วมและภัยแล้ง นอกจากนี้การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำการเกษตรก็ส่งผลทำให้พื้นที่ป่าลดน้อยลง และที่สำคัญปัจจุบันชุมชนส่วนใหญ่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งวิธีการทำเกษตรเชิงเดียวนั้นมีการใช้สารเคมีและการปลูกพืชซ้ำๆกันในพื้นที่เดิมเป็นระยะเวลานานโดยไม่มีการบำรุงดินจึงทำให้มีสารเคมีตกค้าง รวมถึงการใช้รถไถพรวนดินในทุกฤดูกาลผลิตทำให้เกิดตะกอนดินจำนวนมากไหลลงสู่ลุ่มน้ำ จึงส่งผลให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน น้ำ และป่าโดยเฉพาะป่าหัวไร่ปลายนาและป่าชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมพันธุกรรมและความหลากหลายทางด้านชีวภาพของชุมชน ชุมชนจึงเกิดแนวคิด “ป่าครอบครัว” เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้¹

ที่มา: ¹ปัญหาโลกร้อน: การสร้างป่าครอบครัวเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศต้นน้ำป่าสัก และปรับตัวรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของเกษตรกร ตำบลหลักด่าน อำเภอหนองบัว จังหวัดเพชรบูรณ์ (3 ก.ย. - ธ.ค. 2568) <https://bit.ly/47U36Ps>

“ป่าครอบครัว” หมายถึง แหล่งรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพในที่ดินที่ครอบครัวครอบครองอยู่ ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ป่าดั้งเดิมที่ครอบครัวอนุรักษ์ไว้ให้เป็นป่าธรรมชาติ หรือเป็นพื้นที่ที่ครอบครัวพัฒนาขึ้นให้เป็นป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพหรือมีสภาพใกล้เคียงกับป่าธรรมชาติ²

ที่มา: ²BEDO Thailand: ป่าครอบครัว, ประเภทป่าครอบครัว, ประโยชน์ป่าครอบครัว (17 ม.ย 2563) <https://bit.ly/4inJvLa>

ภาพประกอบ : www.90route.com

ภาพประกอบ : www.90route.com

ภาพประกอบ : www.seub.or.th

แนวคิด “ป่าครอบครัว” ถือเป็นยุทธวิธีอนุรักษ์เชิงรุกที่เข้าไปในพื้นที่ชาวบ้าน โดยใช้ครอบครัวเป็นฐาน เพราะเชื่อว่าครอบครัวเป็นหน่วยของการเปลี่ยนแปลงที่ทรงพลังที่สุด ความสำเร็จของชุมชนเกิดขึ้นจากความสำเร็จของหลายครอบครัวรวมกันเปรียบเสมือนร่างกายที่แข็งแรงได้จากเซลล์ทุกเซลล์ที่แข็งแรง “ป่าครอบครัว” จึงเป็นการปลูกป่าบนความเชื่อที่ว่า “พลังของการเปลี่ยนแปลงเริ่มต้นจากครอบครัว”³

ที่มา: ³เทคโนโลยีชาวบ้าน online , 27 ต.ค. 2568 : แนวคิดป่าครอบครัว <https://bit.ly/4pndUve>

ภาพประกอบ : www.khaosod.co.th

ภาพประกอบ : www.depositphotos.com

ภาพประกอบ : www.pinterest.com

ประเภทป่าครอบครัว มี 2 ประเภท

- 01 ป่าครอบครัวที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ** เป็นป่าธรรมชาติดั้งเดิมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและพัฒนาเป็นป่าสมบูรณ์ตามกระบวนการทดแทนของสังคมพืช (Ecological succession Processes) ซึ่งต้องใช้เวลานานหลายสิบปี เช่น ป่าห้วยไร่ปลายนป่าเหล่า เป็นต้น
- 02 ป่าครอบครัวที่ครอบครัวสร้างขึ้น** เป็นพื้นที่ที่ครอบครัวพัฒนาขึ้นเพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ พร้อมทั้งสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว ภายใต้ระยะเวลาการพัฒนาที่ไม่ยาวนานนัก ประมาณ 5-10 ปี ป่าประเภทนี้มักเรียกว่า สวนยั่งยืน สวนสมรม วนเกษตร สวนพฤกษศาสตร์ หรือ สวนสมุนไพร เป็นต้น

ภาพประกอบ : www.90route.com

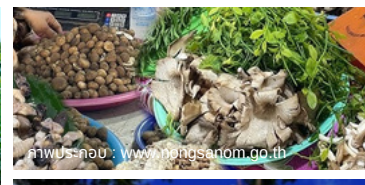
ประโยชน์ และคุณค่าป่าครอบครัว²

- 1. บรรเทาภาวะโลกร้อน** ป่าครอบครัวช่วยดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในวัฏจักรคาร์บอน เพิ่มความชื้นในอากาศ ทำให้อากาศเย็นลง และยังดักจับฝุ่นละออง ช่วยลดมลพิษทางอากาศ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมโดยรวมมีคุณภาพดีขึ้น
- 2. ความมั่นคงฐานทรัพยากรชีวภาพ** เป็นพื้นที่สำหรับเก็บรักษาและขยายพันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นและพืชป่าหายาก เช่น ข้าวโพดถั่ว พริก รวมถึงพืชที่กำลังสูญหาย ซึ่งเปรียบเสมือน “ธนาคารเมล็ดพันธุ์” (Seed Bank) ช่วยรักษาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ให้คนรุ่นหลัง
- 3. ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ** เหมือนธนาคารของครอบครัว การมีทรัพยากรธรรมชาติในป่าครอบครัวให้ได้กินได้ใช้ถือว่าลดรายจ่าย ประหยัดเงินและเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อีกทั้งในอนาคตยังมีไม้ไว้สร้างบ้านและตัดขายยามต้องการเงินอีกด้วย
- 4. เตรียมพร้อมรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ** การมีป่าครอบครัวช่วยสนับสนุนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และเป็นการตอบสนองวาระสำคัญของโลกที่เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Agenda 21) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological diversity: CBD) และตอบสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: ²BEDO Thailand: ป่าครอบครัว, ประเภทป่าครอบครัว, ประโยชน์ป่าครอบครัว (17 ม.ย 2563) <https://bit.ly/49r3jL4>

ภาพประกอบ : www.nongsanom.go.th

ภาพประกอบ : www.nongsanom.go.th

ภาพประกอบ : www.khaosod.co.th

ภาพประกอบ : www.khaosod.co.th

กรณีศึกษา:

ทสจ.ประจวบคีรีขันธ์ จัดตั้งป่าครอบครัว 18 แห่ง 8 อำเภอ⁴

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ดำเนินโครงการ”ส่งเสริมการยกระดับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ภายใต้กิจกรรมหลัก ป่าครอบครัว สืบสานปณิธานพ่อสานต่อเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเป้าหมายในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว จำนวน 112,000 ต้น และจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ป่าครอบครัว ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ชุมชน

ภาพประกอบ : www.mgonline.com

ตั้งแต่ปี 2564 และ 2566 ได้มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ป่าครอบครัวแล้วรวม 18 แห่ง ใน 8 อำเภอ พร้อมทั้งจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ป่าครอบครัว เพื่อส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพิ่มพื้นที่สีเขียว การลดปริมาณขยะ และพัฒนาชุมชนสู่แนวทาง “ชุมชนไร้ถังขยะ” รวมถึงการต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนจากป่าครอบครัวสู่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศและท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 18 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองเหียง ต.หินเหล็กไฟ อ.หัวหิน, บ้านเขาแดง ต.สามกระชาย อ.กุยบุรี, บ้านเขาแดง ต.เขาแดง อ.กุยบุรี, บ้านทุ่งพุดมี ต.อ่าวทอง อ.ทับสะแก, หมู่ 5 ต.แม่รำพึง อ.บางสะพาน และบ้านหินปิด อ.บางสะพานน้อย เป็นต้น โดยทุกพื้นที่มีการสำรวจจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ ดำเนินกิจกรรมปลูกป่า ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน และให้ความรู้แก่ประชาชนตั้งแต่ปี 2564 และในปี 2566 มีการดำเนินการต่อเนื่องอีก 12 แห่ง จึงทำให้มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์มากขึ้น และส่งผลให้ครอบครัวมีแหล่งอาหาร โดยสามารถนำผลิตผลที่เหลือจากการบริโภคของครอบครัวมาขายหรือนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ได้

ภาพประกอบ : www.mgonline.com

ภาพประกอบ : www.90route.com

แนวคิด “ป่าครอบครัว”⁵ มุ่งส่งเสริมให้แต่ละครอบครัวปลูกพืชที่ใช้บริโภค ใช้สอย พืชสมุนไพร และไม้ยืนต้นภายในพื้นที่ของตนเอง ทั้งในสวนและพื้นที่ไร่นา โดยใช้วิธีการปลูกเลียนแบบธรรมชาติ ซึ่งช่วยให้ระบบนิเวศสามารถฟื้นฟูและพัฒนาอย่างต่อเนื่องในระยะยาว แนวทางนี้จึงเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ เมื่อกาลเวลาผ่านไปพันธุ์พืชภายในพื้นที่จะเพิ่มความหลากหลายและเติบโตอย่างสมดุล จนสามารถพัฒนาเป็น “ป่าครอบครัว” ที่มีความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ช่วยรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พร้อมทั้งเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน

ที่มา: ^{4,5}กรณีศึกษา: ทส.ประจวบคีรีขันธ์จัดตั้งป่าครอบครัว 18 แห่ง 8 อำเภอ (23 เม.ย. 2566)
<https://bit.ly/4oSJ3Xv>